

Hur en medeltida kyrka reparerades på 1700-talet

Enligt anteckningar gjorda av prosten Alex. Kepplerus i Ingå efter Stora ofreden

Af Helena Edgren

Det följande är inte en vetenskaplig undersökning av hur en kyrka reparerades på 1700-talet utan snarare en ögonblicksskildring, en verbal »videofilm« om händelserna i en finsk landsförsamling för 250 år sedan. Artikeln baserar sig på de anteckningar prosten Alexander Kepplerus gjorde i Ingå på 1730-talet. Motsvarande arkivalisk information har bevarats även i andra finska församlingar, men prosten Kepplerus protokoll är så enastående detaljerade och levande, att de väl förtjänar att lyftas fram som ett exempel för nutida kyrkorestauratörer.

Prosten Kepplerus' anteckningar ingår huvudsakligen i protokoll förda vid Ingå sockenstämma.¹ Ur samma akter framgår att reparationerna under Kepplerus tid bara var ett led i en lång kedja av motsvarande arbeten; från och med år 1623 har kyrkan reparerats eller uppsnyggats åtminstone 26 gånger, eller i medeltal vart 12-13 år. Från tiden före 1623 saknas motsvarande uppgifter.

Som en inledning först några ord om den olyckliga tid som i Finland kallas Stora ofreden. Stora ofreden är den period mellan åren 1713 och 1721, då ryssarna hade ockuperat landet och temporärt lösräckt det från Sverige, alltså en av följderna av det stora nordiska kriget. Dessa åtta år var ytterst svåra för Finland. De ryska trupperna hade härjande och rövande strövat genom landet. Kyrkorna blev inte bättre behandlade än andra byggnader, snarare

tvärtom. Tsar Peter den Store hade nämligen i St. Petersburg grundat ett museum, dit soldaterna hade som uppgift att hämta kuriositeter, och de kyrkliga föremålen var speciellt eftertraktade. Under ockupationsåren var beskattningen därtill ännu hårdare än tidigare, samtidigt som omfattande utskrivningar av krigsfolk ökade allmogens lidanden. En stor del av ståndspersonerna hade rymt över havet till Sverige, men deras lott blev inte heller lycklig. Många hamnade i ekonomiska svårigheter, och prästerna var ofta tvungna att sälja den del av kyrkans egendom de hade lyckats rädda med sig.²

Redan före Stora ofreden hade Finland träffats av en rad svåra olyckor. I slutet av 1600-talet (1695-97) inträffade svåra hungerår, som ställvis ledde till att en tredjedel av befolkningen avled av svält, och år 1710 hämtade flyktingar från Estland med sig pesten, som blev ödesdiger speciellt inom kustområdet. Före ryssarnas utskrivningar av krigsfolk hade den svenska armén redan slukat en betydande del vapenföra män, och det är sålunda allt annat än överraskande, att det efter krigsslutet tog många år innan man i det urfattiga och delvis ödelagda landet kunde börja planera återuppbyggnadsarbetet av kyrkorna. Man förstår lätt, att bondebefolkningen mötte alla extra utgifter och arbetsförpliktelser med järnhårt motstånd.³

I Ingå hade man fem år efter krigets slut eller år

Fig. 1. Ingå kyrka. Foto Carl Frankenhäuser juni 1907.

1726 »efter Hög befallning« hållit en syneförrättning »om then skada som fienden Ryssen tilfogat Ingo Sockne Kyrkia«. I förrättningsprotokollet konstateras att »om första Hösten hafwa Ryssarne ifrån Galejorne upkommit och borttagit then minsta klockan,

som lämnades utí Klockstapelen«, samt att ryssarna hade »med wåld utslagit Kyrckio- och Sacerstie dörarne«, »alt thess innandöme och Pijpor sönderslagit och förderfwat«. Om själva byggnaden nämns »Eljest har hela Kyrktaket welat falla neder på en sida,

thet Socknemännenne låtit til en dehl med konst sammandraga och nog kåstat therpå, ... men begynner åter igen luta, så att hela korswärcket måste nedtagas och lagas af nyo«. I en annan skrivelse nämns, att kyrkans tak hade »medelst undersatte starcka Krooker af stora granar och deras rötter, blifwit fäst och stärckt så att det ej fådt nedfalla«. Kyrkans väggmur var »på åtskilliga ställen rämnad, och behöfver botas och öfwer alt hwitlimas och rappas«.⁴

Till slut konstateras, att »Kostnaden ... lærer stiga mycket högt i anseende til Korsswärcket, och nytt wäggband, rundt omkring, sampt taketz spånande, med bräder, spån, spijk, Tiära, Byggmästare lön och underhåld, förutan arbetzfolck, och nödige tåg med mehra... Socknemännenne finna sig oförmögna att kåsta på theras Kyrckia, ehuru gärna the wilia gripa thet wärcket an« och önskade sig därför hjälp av kollektpengar bl.a. från Sverige. Denna hjälp förblev dock mindre än önskat, även om penninghjälp lär ha skickats till och med från London.⁵

I början av 1730-talet hade situationen i församlingen till den grad normaliserats att planerandet av de nödvändigaste reparationsarbetena kunde sättas i gång. Efter en entreprenad i modern stil överläts arbetet åt en tysk »Mur och Byggmästare« Johann Friedrich Schultze, vilken till åtskillnad från de inhemska företagen med säkerhet behärskade stenbyggnadstekniken.⁶

Schultze, som kom från Brandenburg, hade redan tidigare visat sitt kunnande vid reparationen av Borgå medeltida kyrka, och efter arbetena i Ingå fortsatte han ännu i flere andra församlingar (åtminstone Lojo, Sjundeå, Kisko, Ekenäs, möjligen också Vichtis). Hans insats som reparatör av de sydfinska kyrkorna kom sålunda att bli tämligen betydande. (Vi vet tyvärr inte var och när han var född,

hurudan skolning han hade fått och var han dog. Det verkar dock sannolikt att både han och hans barn stannade i Finland. Till Borgå blev han inkallad från Stockholm, där han dock inte är antecknad i skråböckerna, varför han sålunda inte kan ha verkat särskilt länge där).⁷ Till Ingå torde han ha kommit på rekommendation av domkapitlet i Borgå, men det är också möjligt att kontakten förmedlades av landshövdingen i Nylands och Tavastehus län, friherre Per Stierncrantz.

Den 29. september 1732 behandlades vid Ingå sockenstämma ett »Besichtnings Instrument«, i vilket mästern Schultze hade antecknat de reparationsåtgärder han ansåg nödvändiga och kostnaderna för dem. »Och emedan deta altsammans, som berörde instrument innehåller, fordrar ett widlöftigt arbete och stor bekostnad, hwarmed församlingen ej tilltror sig kunna uthärda alt på en gång; altså beslötz, att Mest. Schultze nu i förstone skulle contraheras allenast om Kyrckiotakets å nyo fullkomlige opbyggiande och murens åfwantill reparerande, så att taket med alt des wärcke får en fast och orörlig grund.«⁸

Samtidigt gjordes med mästaren ett skriftligt kontrakt, där alla arbetsuppgifter är noggrannt uppräknade: »1. att det gamla taket nedtages med all war-samhet, så att ej någon olycka eller skada på ett eller annat sätt derwid tima må. Äfwen blifwa de gamle bräder och trawärcket så handterade, att de ej för mycket söndras, utan möjligast conserveres till ställningar och annat behof. 2. Upbygges ett nytt tak med allt des wärcke, wäl och accurat proportionerat, stadigt, warachtigt och till alla delar fullkommeligt och försvarligt: hwarunder äfwen bräd- och spånsläende begripes, så att als intet utaf sielfwa takbyggna-den fela må. 3. Reparerer Kyrckio muren ofwantill sålunda, att takfoten på alla ställen har en fast och

Fig. 2. Ingå kyrka. Interiör. Foto P. O. Welin 1986.

stadig grundwahl: hwarwid besynnerlig åhuga användes bör, emedan all den nu erfordrade omkostnad, möda och beswär är därigenom förorsakat, att takwärcket med muren ej warit bättre sammanfogat och fäst, än att det har fådt slå uth och bryta sig, till en obotelig skada.«⁹

I mästarens reparationsplan antecknas i detalj hurudant virke det behövdes, hur många stockar och av vilken storlek, hur många bräder etc. För takverket ville mästare Schultze ha bl.a. 6 stycken stockar av 36 alns längd (21.60 m) och 10 tums tjocklek, samt 36 stycken stockar av 30 alns längd (18 m) och

6 tums tjocklek, alla dessa av gran. Därtill behövdes det 64 stockar av 18 alns längd (ca 11 m) och 9 tums tjocklek för »mur latter«, och dessa skulle absolut vara av furu. Vid ett senare möte konstateras dock ännu: »Mäster Schultze sade sig i går hafwa haft tillfälle noga att bese tråwårckets beskaffenhet på Kyrckian och befunnit åtskillige stäckar wara skarfwade, som han menat wara hela; för hwilcken orsak han nu sade, at 36 stäckar, som omröres uti det upläste Protocollet ... ej kunna förslå, utom måste anskaffas till 100 st.«. De nödiga stockarna fälldes genast samma höst på holmarna utanför byn, och forslades på vintern med slädar till kyrkbacken.¹⁰

Om bräder och spån står det i protokollet »Emedan det skulle förderfwa hela wårcket, om hwar och en efter sitt egit tycke skulle tillwårcka bräder, då de ej blefwe lika länge och tiocke: ty pröfwades säkrast, att hwart och ett hemman anskaffar en tåltf ordinarie sågbräder à goda 9 alnars längd (5.40 m), snarare tunnare än tiockare.« »Anbelangande spån, så skola de till 300 st. af hwart hemman anskaffas, ej fullkomligen tillredde, utan uti ämne eller bråde, som skall wara af 2½ alns längd (150 cm) wäl mätt och af 10 tums bredd samt 2 tums tiocklek.« Senare tillägges »Angående spån, utlät han (Schultze) sig, at de wähl intet skola wara så länge som sub. Nro 3 # 5 utsättes, nembl. 2½ aln, utan han har utsatt den längden, för att de kunde beqwemligare föras och sedan afsågas: men som socknemännerne sade, at stäcken ju stäcke han är, desto bättre klyfwes, så lät Mäster Schultze bero der wid, at de straxt hugges till sin enkla längd, nembl. gode 6 qwarter, som är säkrast.« Tegelstenar trodde byggmästaren sig behöwa ungefär 2000 stycken, men dem ville han själv välja när arbetet följande vår skulle börja.¹¹

Som lön för arbetet skulle mäster Schultze få 300

Plåtar samt »en Cappa säd af hwart hemman antingen i råg eller korn, doch med förbehåld, att säd in natura ej aftwingas dem, som sielfwe ej äga sådant till lifz uppehälle, utan gifwes i stället smör, kött, fläsk, ägg eller fisk etc. alt som de sins emellan öfwerens komma.« Därtill skulle »Kyrckian ... få sin säkerhet uti hans ägendom, i fall något dödeligt honom tillstöta skulle.« Som pant inlämnade Schultze först en bägare av ädelmetall, senare tre guldringar. Ingåborna lovade också betala den summa Schultze var skyldig Borgå församling.¹²

Våren 1733 började sedan de egentliga byggnadsarbetena, om vilka prosten skriver: »Om Wåhren blef alt Timret opbijlat. Deruppå nedtoogs det gamla taket. Då befanns, huru murarne ofwan till woro aldeles söndrige och ej wäl rengiorde förre gången efter branden: Hwilcket förorsakade mycken ångest: hwarföre måste man i hast finna på rådet, innan Consternation hunne blifwa alt för stor i Socknen, at låta föra öfwer Siöen oxar och källckor till Skämme holm, där af bärget bryta fliser, dem nedslåpa till Siön och framskaffa till Kyrckian, så at då menigheten sammankom, war alt förhanden till arbetets fullföljande.« Kyrkans gavlarna var dock i så dåligt skick, att deras reparerande visade sig öfvermåktigt, och man var sålunda tvungen att riva den översta delen av gavlarna, så att de blev 2 alnar eller 120 cm lägre än tidigare.

Efter detta påbörjades byggandet av takstolarna och om detta skriver prosten Kepplerus med stolthet: »sedan thet war giordt, tillreddes Korswårcket, och uppsattes på backen i så fullkomligt skick, at ej annat behövdes, än i sin ordning stycke wis hissa opp, och plugga fast; Således stod Kyrckian Jacobi dag prydd med wackert nytt Korswårcke.« I november samma år skriver Kepplerus till domkapitlet och

meddelar, att hela taket var brädbelagt och en fjärdedel också täckt med spån. Han var dock tvungen att samtidigt konstatera: »men ehuru bräderne äro kantade och på hwar annan lagde, kan det doch intet afhålla regnet, utan läker nog starkt ännu när regn wäder drifwer inn wid skarf och fogningar. man hade wäl welat wijsa prof der af at ett stort Ko taak skulle kunnat på ett åhr till alla delar bli färdigt, men hungersnöden förorsakade, at folcket ej mera kunde twingas, än som skedt är.« Men »Till nästkommande Währ, där Gud unnar helsa och frid skall alt det öfrige stå i beredskap. Ställningarne kring Kyrkian äro ock redan i fullkomligt skick, så att rappandet utan uppehåll kan företagas. De illa farne hwalfwen måste nödwändigt hielpas af. Kyrckian således innan till hwitlimmas.«¹³

Vid ett möte i december 1733 meddelar kyrkoherde Kepplerus församlingen »at Byggmästn nu mera utbekommit på des Erwodes Löhn 1300 Dr Kmt och åstundar samt träget begiär få mehra uth till des nödortft. uti samma 1300 Dr begripes ock de 154 Dr, som uppå Schultzes gäld till Borgå äro betalte.« Härmed var inte alla församlingsbor nöjda: »Härwid frågade Hr Befallningzman Pernstedt, med hwad Consens så mycket är utgifwit, om sådant skedt med Kyrckio Råds samtycke, elr intet; Hr Prosten swarade, det hwar och en wähl seer, huru ofta han kan få Kyrckio Råd tillsamman, utan som Kyrckiowärdarne funnit skiählgt, hwilcka äro Försambs Fullmächtige, så har han lämpat sig der efter, seijandes sig hafwa haft hos sig den Consideration, at emedan det mästa och svåraste af det för-Ackorderade arbetet nu mera wore giorth har han ej för sin del kunnat neka Byggmästarn 2. dehtar af Löhnen.« Pernstedt var ändå inte nöjd. »Hr Befallningzman förhölt Byggmästn hwij han nu i sommars lemnade Kyrckio arbetet och

tagit Privat Arbetet för sig. Hwar till swarades, at anstånd blef giordt allenast brådaste hö andstiden och det med wederbörandes samtycke.« Vidare »Pratarerade Hr Befallningzman at Byggmästarn måtte wara answarig om hwalfwen tagit skada medelst Taklösa. Byggmästn swarade sig gierna sedt, at alt skulle blifwit färdigt, warandes ingen skuld hos honom utan Försambl: sielf, som ej warit till redz med spån och tiära.«¹⁴

År 1734 blev följande arbeten färdiga: »Blef hela Kyrckiotaket Spån slagit, den Norre sidan med spån af Furu och södra af asp. Sedan företog Mäster Schultze, efter et nytt med honom uprättat Contract, Murarnes rappande utan och innan, samt de mycket illa farne hwalfwens Reparerande, hwar till all den Tegelsten kom till måtta, som nedtogs af gaflarna. Detta blef och alt färdigt innan seene hösten inföll, så när som på någre hwalv innan till, underst i Kyrckian.« Vid ett sockenmöte i april hade det klagats över att »sten och kalk af Kyrckiohwalfwen hopetals nedfaller, hwaraf befahres någon olycka« och enligt Schultzes förslag hade man med långa stötar stött ned alla lösa stenar från valven före reparationen.¹⁵

Om året 1735 skriver Kepplerus: »Blef resten fullbordad; taket på södra sidan med Tiära och rödfärga anstrukit: och detta senare inom 5 dagar, med ställning och anstrykande tillsammans. Warande nödigt, at detta hålles i minnet hos Församlingen, på det samma grep framledes, när det behöfwes, må ihågkommas.« Rödmylla blandades i tjäran på Schultzes uttryckliga krav, för församlingsborna tycks ett sådant förfarande ha varit obekant.¹⁶

I sockenstämmoprotokollen från år 1735 ingår också den första anteckningen om reparationerna av kyrkans inredning, ett ärende, som ingåborna och deras kyrkoherde hade allra svårast att komma

överens om. Så länge som det var fråga om församlingsbornas egen komfort, var de ännu villiga att förhandla, men när det blev fråga om att förbättra kyrkoherdens arbetsförhållanden, var ingåbornas förståelse slut, och man vägrade att öppna börsen. Kyrkoherdens text återspeglar hela den förtvivlan och det patos, med vilka han försökte övertyga församlingsborna om det rättfärdiga i denna sak – dock utan något större resultat.

»Taltes om Kyrckiogolfwet, som tillförene på någre ställen warit stenlagt, men nu mera i oordning och öfwer alt ojämt, sand och muld blandat med stenar och de dödas ben, dambar så ifrån sig, att man med stor olägenhet sitter och röres i Kyrckian, hälst när dörarne öppnas wid folckets ut och ingående. Det synes nu reda (ett år efter reparationerna), huru som damb satt sig på några ställen: och skulle den wackra täcka Kyrckian inom några Åhr blifwa aldeles bortskämd, om man sådant i tid icke förekommer: hwarföre blef nu aftalt och beslutit, at nytt gålf göres i Kyrckian, der till af hwart hemman anskaffas 2. planckor. Stäcken, som skall sågas, kan i winter framföras och planckorne sedan i währ will Gud skaffas till Kyrckian. I anledning här af sade Probstén sig ej kunna företaga någon bänckedelning, innan gålfwet blifwer satt i sitt rätta skick och bänkarne åbygde samt grafställén så indelte, att någon ordning wara måtte, och bänkarne ej så illa rifwas, som hit tills är skedt: hwarigenom Kyrckias innanrede nedan till nu har ett fuult och ohyggeligt utseende, der till med wanskapar det Kyrckian icke ringa, att Predikstolen står fram för det medlersta fönstret på manfolksidan: hwilcket fönster, såsom det är litet och mörckt, gifwer ringa lius ifrånsig, och än mindre därigenom, att Predikanten måste stå med ryggen åth fönstret, kunnande rätt swåriligen se ehuru friske

Fig. 3. Byggmästare Johann Friedrich Schultzes vapen på kyrkans västvägg. Foto P. O. Welin 1989.

ögon han hafwer, att läsa något af bok eller annat paper. Men gent emot detta fönster på närre eller qwinfolcks sidan in wid Sacristie muren, är nu ett wackert och anseenligt fönster, emellan hwilcket

Fig. 4. Text på kyrkans västvägg målad till minne av reparationerna efter Stora ofreden. Foto Alarik Tawaststjerna 1915.

och Sacristie dören Predikstolen allra tjänligast stå skulle och wore i synnerhet ganska beqwämligt för Predikanterne att genast ifrån Sacristian stiga inn i predikstolen: deremot de nu måste gå opp och ned i Kyrckian 6. linier innan de komma att stå på predikstolen: ... och det med största wederwärdighet, i det man går op och ned mellan folckhopen, som då med hög röst instämmer Psalmen til Predikan, hwarigenom Predikanten blir aldeles Confunderad: har ock ej länge sedan händt, att en under sådan confusion ej råkade till predikstolen. Denna olägenhet jemte det som angelägnast är, att folcket bättre kan höra predikan ifrån den andra sidan, sade Probstén sig hafwa förestält församlingens ledamöter, samt fört dem till sinnes, att ock i Caris Kyrckia Predikstolen blifwit ömsad på ett annat ställe: i Pojo faststältdt, at det äfwen ske skall: men Ingå sochns inwånare wela doch ej samtyckia till flyttningen, ehuru också fremande af högre och lägre stånd förundrat sig

öfwer det, att Predikstolen står på så obeqwämt ställe ...»

På ett annat ställe konstaterar han ännu, hur »Gud then Helige Ande anropas om tröst och uplysning med sången: men kroppen sträcker man ut att åskåda spektaklet: man undantager dem, som uti Christelig andacht tänckia mera på det de siunga, än hwad som synes på gångarne.« »hwarföre sade sig Probstén ännu wela tillspöria Sochnemännen här om, så att i fall de willia samtyckia till Predikstolens ömsning och de andre inrättningar med bänckar och grafwar, som Kyrckiobyggaren projecterat till aldraminsta beswär och kostnad som ske kan, så wore då ej af nöden att hos Högwälborne Hr Baron och Landshöfdingen samt Högwörd. DomCapitlet anhålla om deras fullmächtige till att bepröfwa förömrörde inrättning, men som ingen wille swara här till, så utlät sig Hr Capitein och BruksPatron, att det då wore säkrast till att andraga detta hos Höga wederbörande.«¹⁷

Diskussionen fortsätter några månader senare: »Såsom Hr Capitein och BruksPatron i Fagerwijk gifwit en tålfst planckor till gälfwets reparation fram för altaret, så påminte Probstén att ock det redan nu måtte förfärdigas: kunnandes hwar och en wäl se, med hwar olägenhet Prästerne måste röra sig wid altaret. ja ofta i fahra att stupa falla i kull, spilla bort winet och oblaterne wid Communionförrättningen.«

Vid samma tillfälle talade prostén igen om predikstolens flyttande: »Här wid begynte Domarby Jäbber att tala och med ifwer påstod, att predikstolen måtte blifwa såsom han stådt af ålder och att han med förstånd och eftertancka blifwit dijt satt: Probstén beklagade, att han nu får höra samma lät, som wid gafflarnes afkortande, hwilcket doch skedde till

Kyrckians nytta och församlingens stora lindring. Och att predikstolen blifwit dijt satt där han nu står, med föga förstånd och eftertancka, det lærer wid närmare bepröfvande finnas ... lämnande Probstén i öfrigit till besinnande, huru hwar och en gärna will ha sin beqwämlichkeit i Kyrckian, men Predikanten skall twingas till all oläglighet, med många swängningar upp och ned kring Kyrckian, att förtiga mycket annat, som här wid anföras kunde ...¹⁸

Det blev sist och slutligen Domkapitlet och landshövdingen, som fick fatta beslut i saken. Till dessa myndigheter har kyrkoherde Kepplerus skickat ett protokoll med bland annat följande innehåll: »Såsom Predikstolen måste nedtagas, då Kyrckiomuren uthugges till ett nytt fönsters insättiande på södre sidan af Kyrckian, där predikstolen nu står; så är det orimeligt och annorstädes aldrig sedt eller hörddt, att predikstolen skulle sättas som tillförene mitt fram för fönstret till predikantens största olägenhet, då han måste stå och hafwa fönstret bak om sin rygg och nacka, hwarigenom han icke allenast drager ohälsa på sig och af blåst och drag blifwer förwirrad i hufwudet, utan och skymmar sig sielf, wid det han något skall upläsa, ... hwad däremot andrages, att the förre Präster warit där med nögdé, är af intet värde, the hafwa ej haft sådant tillfälle som nu till ändring. ... The som nu sättia sig emot thetta högst billiga och Christeliga förslaget, borde besinna, huru ängzligt det förefaller predikanterne, att giöra swängning ifrån den ena linien in den andre och således marchera fram, 6. linier kring Kyrckian, innan man kommer att stå på predikstolen. Man har sedt här i Kyrckian en och annan uti sin andacht och prediko bekymmer gå willse, fast ynkeligit och faseligt är, när det händer att predikanten har någon åkommo på sin kropp elr fötter, att han skall

ledas genom alla dessa linier elr gånger till ett spektakel. Gud then Helige Ande anropas om tröst och uplysning med sången: men kroppen sträcker man ut att åskåda spektaklet: man undantager dem, som uti Christelig andacht tänckia mera på det de siunga, än hwad som synes på gångarne. Att förtiga, det man under ett så långt gångande kan blifwa warse något som förorsakar wämielse och förwirring. Alt hwad som nu här emodt säijas kan, lærer ingalunda wara af den wicht, att icke det ofwananförda öfwerwäger.¹⁹

De förnyelser Prosten Kepplerus med en så stor iver försökte främja förverkligades alla inom de följande åren, men han själv fick inte se deras färdigblivelse. År 1738, den fjärde söndagen efter påsk, ingår i sockenstämmoprotokollet följande, med annan hand införd notis: »Blef af Vice Pastoren och Capellanen en Fråga framsatt, om Församlingen, af Christelig kärlek till Sahl: Hr Probstens Sterbhus, wille inläggia en Suplique til det Högwördige Dom-Capitlet, at Enckie Fru Probstinnan måtte få niuta 2. Åhr sig til godo, efter som Sahl: Hr Probstén, så när in på Walburgi dag afled, så at ej mehra än 15. dagar feltes. Allmogen tyckte detta wara mycket billigt, så wida Sahl: Hr Probstén under Kyrckiobygnaden haft större beswär, än honom hade tillkommit, och således bracht deras nästan förfalne Kyrckia i det stånd, at de des prydnad så uth- som inwärtés med hugnad kunna åskåda; hwarföre de ock honom å hans döda Mull tackade och berömde.²⁰

Prosten Kepplerus' anteckningar, av vilka endast en del publicerats här, är en veritabel skattkista för forskaren som intresserar sig för äldre tiders byggnadssätt. De ger en levande bild av hur och var församlingen skaffade det material, både sten och trä, som behövdes för kyrkans iståndsättande, hur arbe-

tet var organiserat, hur de behövliga plankorna och spånorna tillverkades och av vem, och vilken central betydelse den specialutbildade byggmästaren hade för ett lyckligt genomförande av arbetet. Samtidigt visar anteckningarna vilket förfärligt öde det förr i världen var att bli präst, speciellt i det fattiga Finland.

Noter

1. Kopior av sockenstämmoprotokollerna i Museiverkets arkiv, Helsingfors
2. Brenner 1936, 45
3. Om förhållandena i Finland under Stora ofreden se Brenner 1936, 205-217
4. Sockenstämmoprot.
5. Brenner 1936, 46-47
6. Sockenstämmoprot.; Rancken 1950, 113.
7. Om Schultzes verksamhet i de nyländska kyrkorna se Rancken 1950; Jägerskiöld 1990, 28.
8. Sockenstämmoprot.
9. Sockenstämmoprot.
10. Sockenstämmoprot.

11. Sockenstämmoprot.
12. Sockenstämmoprot.
13. Sockenstämmoprot.
14. Sockenstämmoprot.
15. Sockenstämmoprot.
16. Sockenstämmoprot.
17. Sockenstämmoprot.
18. Sockenstämmoprot.
19. Sockenstämmoprot.
20. Sockenstämmoprot.

Litteratur

Otryckt litteratur

Ingå församling, sockenstämmoprotokollerna 1726-1738, kopior i Museiverket, historiska enhetens topografiska arkiv, Helsingfors.

Tryckt litteratur

Brenner, Alf: Ingå, Fagervik, Degerby. En västnyländsk bygdekrönika. Del I. Ekenäs 1936.

Jägerskiöld, Stig: Ruotsinsalmi. Kustaa III:n meritaistelut 1788-1790. Helsingfors 1990. (Orig. på svenska: Svensksund. Gustaf III:s krig och skärgårdsflottan 1788-1790).

Rancken, A. W.: Vördade minnen i nyländsk bygd. Ekenäs 1950.